

ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi

The Sustainability of the USA Policy and Power Struggle in the Middle East

Zafer Akbaş*

Özet

İkinci Dünya Savaş'ından sonra, Ortadoğu'da en etkili aktör, ABD olmuştur. Ancak ABD'nin etki kapasitesinde değişme yaşanmaktadır. ABD'nin Ortadoğu stratejisinin sürdürülebilirliği, konjonktürel gelişmelere, ekonomik, politik ve askeri unsurlara bağlıdır. Çalışmada ABD'nin hegemonik gücünün hızla erimeye başladığı, savaşa varan müdahale şekilleri ile ekonomik durgunluk ve krizlerin de bu gerilemeyi hızlandırdığı; BRIC ülkeleri ve Türkiye gibi bölgesel aktörlerin uluslararası düzende ve bölgede daha etkin olacağı ve mevzi kazanacağı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Ortadoğu, Güç Mücadelesi, Bölgesel Aktörler, Ekonomi

Abstract

After the Second World War, the USA began to stand out as the most important role in the Middle East. However, this situation is changing rapidly. The sustainability of the USA's strategy in the Middle East largely depends on conjunctural developments and economic, political, military elements. This paper discusses that the hegemonical power of the USA has begun to decrease, that its interfering activities leading to war, economic recession and crises have accelerated that decline, that BRIC countries and regional actors such as Turkey are to get a position by taking a more active part in the international and regional system.

Key Words: the USA, the Middle East, Power Struggle, Regional Actors, Economy

Giriş

ABD'nin Soğuk Savaş Dönemi'nde Ortadoğu ile ilişkileri güçlenmiştir. Bu dönemde bölgeye ABD ve SSCB güç rekabeti damga vurmuştur. 1997'de 21. Yüzyılı "Amerikan Yüzyılı" olarak ilan eden projeyi başlatan, 11 Eylül 2001'de de tarihinin en büyük terörist saldırısını yaşayan ABD, Ortadoğu'ya yönelerek, bölgeyi askeri müdahalelerle şekillendirmeye çalışmıştır. Ancak, ABD'nin bölgeye yönelik politikalarının sonucu olan Afganistan ve 2003'teki II. Körfez Savaşları, ABD politikalarının meşruiyetini sorgulatmıştır.

Ekonomik sorunlar ve finans krizleri, ABD gücü ve politikalarında zorunlu değişime neden olmuştur. ABD politikalarındaki değişimde müttefiklerinin ekonomik gücündeki azalmanın da etkisi olmuştur. Japonya ve Avrupa Birliği ülkelerinin 2008'den beri içinde bulunduğu ekonomik sorunlar ABD'yi olumsuz etkilemektedir.

---

* Yrd. Doç. Dr; Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslar arası İlişkiler Bölümü – Düzce.

Ortadoğu Bölgesi tarih boyunca güçlü devletlerin egemen olmak istediği bir yer olmuştur. Bölgenin jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik özellikleri bölgeyi bir rekabet alanı haline getirmiştir. ABD'de bölgenin özellikleri nedeniyle bölgeye yönelik hakimiyet politikaları izlemiştir. ABD bölgeyi kendi çıkarları bakımından “yaşamsal öneme sahip bölge” olarak görmektedir. Ancak ABD gücünde azalma yönündeki değişim ABD ve bölgedeki çıkarlarını etkilemektedir.

Çalışmada bölgenin taşıdığı özellikler bağlamında ABD'nin bölgede izlediği politikalar ele alınmıştır. Ayrıca bölgede ABD stratejisinin sürdürülebilirlik koşulları da incelenmeye çalışılmıştır.

ABD'nin Ortadoğu Politikasının Temel Unsurları, Aktörler ve Süreçler

ABD, dünya sahnesine her ne kadar Birinci Dünya Savaşı'nda çıkmışsa da etkili bir aktör olarak rol üstlenmesi, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında olmuştur. ABD'nin Ortadoğu'ya girişi konjonktürel gelişmelerin de etkisiyle olmuştur denilebilir. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bölgeden çekilmeye başlarken; bölgede Amerikan etkisi artmaya başlamıştır.

Ortadoğu, zengin enerji kaynaklarının bulunmasıyla, 20. Yüzyıldan itibaren bölgenin enerji kaymaklarına bağımlı tüm ulusların, ekonomi politikalarını ve güvenliklerini etkileyen bir bölge haline gelmiştir. ABD'nin Ortadoğu'ya ilgisi, I.Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde, petrolün temel enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlaması ile artar. ABD'nin bölge politikası, “*bölgenin zengin petrol kaynaklarına serbestçe erişim ve söz sahibi olmaya*” odaklanmıştır. Bölgenin Soğuk Savaş Dönemi SSCB-ABD rekabeti, Soğuk Savaş Dönemi sonrasında sona ererken, bölgenin tek süper gücü ABD olmuştur.¹

Truman yönetimi, Sovyetler Birliği'ne karşı çevreleme politikası izlerken, Ortadoğu'da zayıflamaya başlayan İngiliz yönetiminin yerini doldurma isteğinde olduğunu da bir anlamda ortaya koymuş oluyordu.² ABD, 1957'de Eisenhower Doktrini ile tam da Ortadoğu'ya yöneldi. Bu doktrin ile Ortadoğu ülkelerine, ekonomik ve askeri yardım yapılması, Komünist kontrol altında bulunan herhangi bir devletten bu devletlere saldırı yapılması ve bölge devletlerinin istemesi halinde, Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılması kararlaştırılmıştır.³ ABD bu sayede, bir taraftan Arap ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmaya, diğer yandan da SSCB'yi kontrol etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte Vietnam Savaşı'nın ABD üzerindeki olumsuz etkilerinin de bir sonucu olarak, 1970'te yayımlanan Nixon Doktrini'nde ABD'nin bölgesel çatışmalara doğrudan müdahale etmeyeceği, bunun yerine askeri ve ekonomik yardım yapacağı ifade edildiyse de bu durum kalıcı hale gelememiştir. 1980'de ilan edilen Charter Doktrini'nde ise Basra Körfezi'ne yapılacak herhangi bir saldırının ABD'nin yaşamsal çıkarlarına bir saldırı olarak değerlendirileceği ve bu tür bir saldırının her türlü araçla önleneceği ifade edilerek Nixon Dönemi anlayışı terk edilmiştir.

ABD, başta Sovyet tehdidini önlemek, sonra da diğer çıkarlarını yerine getirmek amacıyla, 1979 sonunda Ortadoğu Bölgesi'nde görev almak üzere, merkezi Amerika'da olan Çevik Kuvvet'i kurmuştur. Sonraları I.Körfez Savaşı'nda olduğu gibi gereksinim duyduğu

¹ A. Öner Pehlivanoglu, *Ortadoğu ve Türkiye*, (Kastaş Yayınları, İstanbul, 2004): 262-265.

² Antony Best, J.M.Hanhimaki, Joseph A. Maiolo, Kirsten E. Schulze, *Uluslararası Siyasi Tarih*, (Yayın Odası, İstanbul, 2006): 219.

³ Tayyar Arı, *Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, (Alfa Yayınları, İstanbul, 2004) : 224.

durumlarda, Çevik Kuvveti askeri müdahaleler ve yardımlar için kullanmıştır. 1980'li yıllarda Reagan Yönetimi Sovyet karşıtı tutumunu ve Ortadoğu'ya ilgisini sürdürmüştür. Bütün bunlar, Ortadoğu petrolünün güvenliğinin ve Batıya akışının sürekliliğinin sağlanmasının, ABD'nin Ortadoğu politikasının temel ve vazgeçilmez unsuru haline dönüştüğünü göstermektedir.

1990'larda ABD'nin dünyaya egemen olması birçok gözlemciye göre "tek kutuplu an"ı oluşturmuştur. Soğuk Savaş yıllarının tersine, Amerika'nın karşısında uluslararası sistemde ciddi bir rakip, bir askeri ve siyasi gücüyle ABD ile boy ölçüşecek ikinci bir güç yoktu. ABD ekonomik gücünü dünyaya yansıtarak küreselleşme sürecini bütün gücüyle desteklemiştir.⁴ Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel hegemonya hedefi, pek çok kimse tarafından imparatorluk olarak nitelendirilmekte, hatta "Yeni Roma İmparatorluğu ya da İkinci Roma İmparatorluğu" benzetmesi yapılmaktadır.

11 Eylül 2001'de El Kaide terör örgütü üyesi oldukları kabul edilen bir grup terörist, New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Washington'daki Savunma Bakanlığı binası Pentagon'a saldırı düzenledi. Bu saldırıda çok sayıda ölen oldu. ABD, saldırılar sonrasında terörle mücadeleyi sadece ülke de değil ülke dışında da sürdüreceği mesajını verdi ve öyle de yaptı.

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD'nin dost ve düşman tanımlaması değişti. ABD, terörist saldırılar sonrasında dünyayı kendi çıkarlarına göre şekillendirme gayreti içine girdi. Bunun için de askeri müdahaleyi bir araç olarak kullandı.

11 Eylül saldırılarının ardından CIA Başkanı George Tenet, Irak'ın El Kaide Örgütü ile temasta bulunduğunu ve Irak ile İran'ın 11 Eylül saldırılarını desteklediklerini düşündüklerini ifade etmiştir. Başkan Bush, ABD Kongresi'nde 29 Ocak 2002'de yaptığı konuşmada Irak, İran ve Kuzey Kore'yi "Şeytan Üçgeni-Axis of Evil" olarak nitelemiştir.⁵

Savaş sonrasında CIA (Merkezi Haberalma Teşkilatı) tarafından verilen bazı bilgilerin doğru çıkarmaması CIA'nin dolayısıyla da ABD'nin eleştirilmesine neden olmuştur. Ancak yapılan savaşın ve verilen zararın artık geri dönüşü söz konusu olamazdı.

Doig ve diğerleri tarafından ele alınan bir makalede, CIA tarafından Bush Yönetimi'ne verilen bilgilerin, Bush Yönetimi tarafından politize edilerek kullanıldığı ifade edilmiştir. Hatta CIA üzerinde baskı kurularak Saddam ile El Kaide arasında işbirliği bulunduğu yönelik deliller elde edilmeye çalışıldığı ve zaman zaman da CIA'nın devre dışı bırakıldığı belirtilmiştir.⁶

Kendi topraklarında terörist saldırılara maruz kalan ABD, mağdur psikolojisinin meydana getirdiği uluslararası ortamdan yararlanarak, önce Afganistan'a, ardından Irak'a girdi. El Kaide üyelerinin Afganistan'da konuşlandığını ve bunların teslimini isteyen ABD, istediği sonucu alamayınca 7 Ekim 2001'de Afganistan'a müdahale etti.

Afganistan'a müdahale eden ABD ve müttefikleri, Taliban iktidarına son vermiştir. Afganistan Müdahalesi, başlangıçta NATO desteği alınmadan başlatılmış, sonradan NATO'nun ve dolayısıyla AB'nin desteği alınmıştır.

⁴ Best ve Diğerleri, a.g.e. s.433-434.

⁵ Zafer Akbaş, *Irak Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, (Barış Kitap, Ankara, 2011): 150.

⁶ Alan Doig, James P. Pfiffner, Mark Phythian and Rodney Tiffen, "Marching in Time: Alliance Politics, Synchrony and the Case for War in Iraq, 2002-2003" *Australian Journal of International Affairs*, (Vol. 61, No.1, March 2007): 38.

Barnell'e göre 11 Eylül saldırıları takvimsel olarak değil ama dünyayı değiştiren, dönüştüren sosyal, ekonomik, politik özellikleri dolayısıyla 20. Yüzyılı sonra erdiren önemli bir tarihsel olaydır. 11 Eylül saldırıları, yeni stratejik ortaklıklara ve diplomatik birlikliklere neden olmuştur.⁷

ABD, Afganistan müdahalesinde tutsak ettiklerini savaş tutsağı kabul etmemiştir. Bunları Guantanamo üssünde tutuklu tutmuştur. Bu askeri üstte tutsakların maruz kaldığı işkence ve kötü muamele uluslararası alanda başta insan hakları örgütlerince, ciddi eleştiriyeye maruz kalmıştır. ABD'nin savaş hukukuna ve insan haklarına aykırı hareket ettiği ifade edilerek ABD eleştirilmiştir.

Ayrıca Afganistan mücadelesi sırasında ve sonrasında, ABD askerleri tarafından öldürülen siviller de ABD'nin Afganistan müdahalesinin meşruiyetini sorgulattır hale gelmiştir. ABD, Afganistan müdahalesinin adını "Sürekli Özgürlük" olarak koymuştur. Ancak müdahalenin üzerinden on yıl gibi bir zaman geçmesine rağmen, Afganistan'da kalıcı barışın ve düzenin sağlanamaması ABD'ye olan güveni sarsıcı etki doğurmuştur. Operasyon zamanında ABD'ye destek verenlerin bu desteğinin II. Körfez Savaşı'nda da günümüzde de kalmadığı değerlendirilmektedir.

ABD ve İngiltere tarafından düzenlenen ve "Irak'a Özgürlük Operasyonu-Operation Iraqi Freedom" adıyla duyurulan işgal operasyonu, 20 Mart 2003'te başladı. Bu operasyon kamuoyunda beklenen desteği bulamamıştır.

Fransa, Almanya, Rusya ve Çin gelişmelerden endişe duyduklarını dile getirerek, saldırıları durdurması istiyordu. Belçika ise ABD'nin hukuk düzeninden ayrıldığını dile getirmiştir.⁸

II. Körfez Savaşı sonrası, ABD'nin Ortadoğu politikalarına tepki daha fazla artmıştır. Bu tepkiler, bir taraftan AB üyesi bazı ülkelere gelirken, diğer taraftan Rusya ve Çin gibi aktörlerden gelmiştir.

ABD ile AB arasında II. Körfez Savaşı sonrasında "Transatlantik Çatlak" meydana geldiği sıklıkla dile getirilmiştir. Bu bağlamda olmak üzere; Almanya ve Fransa, ABD'nin askeri politikalarına karşı çıkmıştır. İngiltere, İspanya ve eski Doğu Bloku ülkelerinin bazıları ise ABD politikalarını desteklemiştir.

ABD'nin Irak'a karşı askeri güç kullanma stratejisine, uluslararası alanda karşı çıkan ülkelerin başında Çin ve Rusya yer almıştır. ABD müdahalesine karşı BM Güvenlik Konseyi'nde oylama olması halinde veto yetkisinin kullanılacağı dile getirilmiştir. Bunun üzerine ABD, askeri müdahaleyi içeren karar tasarısını Güvenlik Konseyi gündemine getirmemiştir.

Benzer şekilde bazı bölgesel aktörler de, II. Körfez Savaşı'na aktif askeri destek vermemiştir. Türkiye bunlardan biridir. Türkiye, Irak'a Kuzey'den, Türk topraklarından girme stratejisine karşı çıkmıştır. Suudi Arabistan'da ABD'ye yakınlığına rağmen, beklediği düzeyde destek vermeyen bölgesel aktörlerden biridir.

⁷ Richard L. Bernal "The Aftershock of 9/11: Implications for Globalization and World Politics" University of Miami, The Dante B. Fascell North-South Center, Working Paper Series, Paper No: 10, September 2002, <http://www.miami.edu/nsc/publications/NSCPublicationsIndex.html#WP.>, (12.11.2009, 11:15), p.10.

⁸ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, (Alfa Kitap, İstanbul, 2004): 607-608.

ABD'nin Ortadoğu'da izlediği politikaları gerçekleştirmek üzere izlediği politikalarından biri de Büyük Ortadoğu Projesi'dir. Bu proje ABD çıkarlarını bölgede korumak ve geliştirmek üzere dizayn edilmiş ve somutlaştırılmıştır.

11 Eylül saldırılarının ABD'de meydana getirdiği etki sonrasında, Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) gündeme gelmiş ve terörizmle savaş, radikal hareketlerin sınırlandırılmasına yönelmiştir. Büyük Ortadoğu Projesi, ABD Başkanı Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice tarafından, Fas'tan Çin sınırına kadar 22 ülkenin siyasi ve ekonomik coğrafyasının değiştirilmesi hedefi olarak tarif edilmiştir.

İlerleyen zaman içinde BOP, Kuzey Afrika, Kafkasya ile Orta Asya ülkelerini alarak, Genişletilmiş Ortadoğu Projesi (GOP) haline dönüştürülmüş ve Çin'e kadar uzanan coğrafyada, sivil toplum hareketlerinden kuvvet kullanımına kadar varan çeşitli yöntemlerle, Batıyla uyumlu rejimlerin tesis edilmesi hedefine yöneltilmiştir.⁹ Daha önceleri, Büyük Ortadoğu Projesi olarak adlandırılan proje, 2004 Haziran'ında, ABD'nin Georgia eyaletinin Sea Island bölgesinde düzenlenen G8 zirvesi ile birlikte, Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi adıyla anılmıştır.

GOP, Ortadoğu ülkelerinde eğitime destek verilmesi, kadınların kamusal alana daha fazla çekilmesi, demokrasinin güçlenmesi, terörün, uyuşturucu ve silah kaçakçılığının önlenmesi, insan haklarına daha fazla önem verilmesi gibi somut taleplerin hayata geçirilmesi gibi hedeflere yönelmiştir. Bu hedefler özde bölge halkları için yararlı olacağı iddia edilebilir hedefler olmakla beraber, dışarıdan dayatılıyor olmasının başarı şansını azalttığı söylenebilir.

ABD, bu projeyi Afganistan ve Irak müdahalelerinin ardından ortaya atmıştır. Projenin fikir babaları ABD Yeni Muhazakarları'dır (New Conservatives). Projenin ortaya atılmasındaki amaçların, bozulan ABD imajının düzeltilmesi, ABD'nin bölgesel çıkarlarının gerçekleştirilmesi, kendisine ve müttefiki olan İsrail'e yöneldiği iddia edilen tehditlerin bertaraf edilmesi olduğu söylenebilir.

ABD'nin demokratikleşme söylemine destek vereceği düşünülen bu proje ile bölge ülkelerinin yeniden yapılanmasının; ülke halklarının ise demokratik ve ekonomik kriterlere göre daha iyi duruma ulaşmasının sağlanacağı de varsayılmaktadır. Bu vesile ile ABD, bir yandan doğal kaynakları kontrol ederken, diğer taraftan ülke rejimlerini ve bunun uluslararası düzeydeki yansımaları belirleyerek merkezi konumunu pekiştirecektir.¹⁰

BOP ile ilgili hedeflerden biri de demokratikleşmedir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere Ortadoğu'da demokratikleşmenin sağlanması ve kurumsallaşması gerekçesiyle, Büyük Ortadoğu coğrafyasının bilgi toplumuna dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bunun için 800 milyon insanın yaşadığı bölgede okuma yazma bilmeyenlerin oranının yarı yarıya azaltılması, yüz bin kadın öğretmen yetiştirilmesi, internet ağlarının kurulması, okullara kitap yardımı yapılması ve dünya klasiklerinin Arapça'ya çevrilmesi öngörülmüştür.¹¹ ABD'nin demokratikleşme söylemi bölge için önemli olmakla beraber bunun bir süreç olduğu, sürecin doğru yöneltilmemesinin amacın gerçekleşmesini geciktirebileceği ve ABD'nin bölge ülkelerine öncelikle güven vermesi gerektiği söylenebilir.

⁹ Mert Bilgin, *Türkiye'nin Küresel Konumu*, (IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008): 414-415.

¹⁰ Bilgin, A.g.e. s. 415.

¹¹ İdris Bal, *ABD Politikaları ve Türkiye*, (Lalezar Kitapevi, Ankara, 2008) :112.

Demokratikleşme ve ekonomik kalkınmaya ağırlık verilmesine ilişkin olduğu iddia edilen Büyük Ortadoğu Projesi'nin esasında, Ortadoğu'nun enerji kaynaklarını kontrol altında tutmak, bölgeyi kendi ekonomik, askeri ve siyasal çıkarlarının yanı sıra, İsrail için de daha güvenli hale getirmeyi amaçladığının düşünülmesi BOP'a duyulan kuşku artırmıştır.¹² Bu nedenle de BOP'un kadük kaldığı değerlendirilmiştir.

ABD'nin 2003'te başlattığı II. Körfez Harekatı, tek taraflı ve müttefikleriyle dünya üzerinde hegemonyasını pekiştirmek isteyen ABD dış politikasının, Uluslararası hukuku, normları ve örgütleri ikinci plana atan dünyayı yönetme girişimi¹³ olarak nitelendirilmiştir.

Bush Yönetimi'nin 11 Eylül saldırıları sonrası ortaya attığı "Önleyici Savaş" doktrini, ABD'nin uluslararası hukuku kendi çıkarlarına göre yorumladığı, terörist saldırıları insanlığa karşı değil sadece kendi ulusuna karşı saldırılar olarak nitelediği, diğer devletleri "dostlar ve düşmanlar" olarak ayırdığı, bu nedenlerden ötürü de büyük bir meşruiyet krizini derinleştirdiği doktrin olmuştur.

ABD'nin uyguladığı bu strateji, dünyayı daha çok güvenlik eksenli politikalara doğru yönlendirmiştir. Demokratik uygulamaların bu vesileyle kısıtlandığı, bir ortamı meydana getiren anlayış da aynı anlayıştır.

Günümüz ABD Ortadoğu politikasının önemli bir ayağını da İsrail'in bölgedeki varlığı oluşturmaktadır. İsrail, bölge ülkeleri içinde ABD'ye en yakın devlettir. ABD'nin bölgedeki en önemli amaçlardan biri İsrail'in varlığını korumak ve geliştirmektir.

ABD'nin stratejik çıkarlarından biri olan İsrail'in bölgedeki varlığının sürdürülmesine ve geliştirilmesine yönelik izlediği bazı politikalar, gerek bölge ülkeleri tarafından gerekse bölge dışı aktörler tarafından eleştirilmektedir.

İsrail'in terörle mücadele adı altında bölgede izlediği politikalar insan hakları ihlallerine yol açmaktadır. Filistinlilerin yurtlarından edilmesi İsrail'in izlediği bir diğer politikadır. İsrail, uluslararası hukuku hiçe sayarak Doğu Kudüs'te yerleşimciler için yeni konutlar yapmaktadır. ABD'nin Ortadoğulu devletleri silahlanma konusunda tehdit ve takip ettiği dönemlerde İsrail'e askeri yardımlar yapması, İsrail'i izlediği politikalar ve yaptığı eylemler nedeniyle neredeyse koşulsuz desteklemesi sık görülen bir durumdur. ABD'nin bölgedeki en önemli stratejik ortağı İsrail'dir. Bütün bunlar ABD'nin gerek bölgesel aktörler gerekse diğer aktörler tarafından eleştirilmesine neden olmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nin İsrail'i eleştiren, kınayan karar tasarıları ABD engeline takılmaktadır. ABD veto yetkisini sürekli olarak İsrail lehine kullanmaktadır.

ABD'nin bölgede izlediği İsrail stratejisi sürdürülebilir değildir. ABD'nin İsrail ile ilgili politikaları Wilsoncu ABD ilkelerine de uymamaktadır. Ancak ABD'nin realist yaklaşımla çıkarlarını önceleyen politikaları tercih etmesi, uluslararası toplumun hem ABD'ye hem de İsrail'e olan desteğinin azalmasına neden olmaktadır.

ABD için İsrail'in bölgedeki varlığının korunması ve geliştirilmesi öncelikli çıkarlardandır ve hatta en öncelikli olanıdır. ABD, İsrail'i bölgede terör başta olmak üzere her türlü tehlikeden koruma görevini üstlenmiş durumdadır. İsrail'in uluslararası hukuku ve insan

¹² Tayyar Arı, Yükselen Güç, Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu, (MKM Yayıncılık, Bursa, 2010): 321.

¹³ E. Fuat Keyman, *Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye*, "ABD Hegemonyası ve Tek Tarafılık", (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005):31.

haklarını hiçe sayan politikaları bile ABD için bir sorun kabul edilmemektedir. ABD içinde İsrail'i destekleme yönünde güçlü bir lobi faaliyeti yürütülmektedir.

Arap-İsrail çatışması, Ortadoğu'da istikrarsızlık nedenlerinin en önemlilerindedir ve bu durum merkezi bir problemi oluşturmaktadır. Bu sorundan dolayı bölgede birçok savaş çıkmış, terörist ve gerilla grupları oluşmuştur.¹⁴

ABD'nin Ortadoğu'da izlediği önemli politikalardan biri de İran'ın çevrelenmesidir. Daha önceleri dost ve müttefik ülke olan İran artık ABD tarafından uluslararası terörü destekleyen devletler arasında sayılmakta ve sürekli baskı ve ambargo altında tutulmaktadır.

ABD'nin İran'a karşı sert tutumu 11 Eylül saldırıları sonrasında daha da sertleşmiştir. İran'ın barışçıl amaçlı olduğunu iddia ettiği nükleer enerji programı ABD tarafından şiddetle eleştirilmektedir. ABD girişimleri sonucu BM'den İran'a ambargo uygulanması kararı alınmıştır. İran ile İsrail arasındaki karşılıklı tehditler de ABD'nin İran'a karşı tutum geliştirmesine neden olmaktadır.

ABD'nin Ortadoğu politikasının önemli bir ayağını enerji kaynakları ihtiyacı oluşturmaktadır. ABD'nin petrole olan ihtiyacı yaşamsal bir çıkar sorunu olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, bölge enerji kaynaklarının Batıya ucuz, güvenli, kesintisiz ve sorunsuz aktarılması ABD'nin en önemli dış politika önceliklerindedir.

ABD'nin günlük petrol tüketimi 25 milyon varildir. ABD, petrol ihtiyacının % 30'unu üretmekte, % 70'ini ise ithal etmektedir. Bu durum ABD'nin petrolde dışa bağımlılığını göstermektedir. 2003'te varili 25 ABD Doları olan petrol 2011'de 90 ile 100 dolar civarında seyretmektedir. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ABD ekonomisini büyük oranda etkilemektedir.¹⁵

Ekonomi günümüzde güvenliğin olmazsa olmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Ekonomik bakımdan dışa bağımlı olan ülkeler siyaseten veya askeri olarak "güvensiz" ülke olarak nitelendirilebilmektedir. Bu nedenle ABD ekonomik bakımdan dışa bağımlılığı azaltmak istemektedir. ABD için Ortadoğu petrolünün güvenliği neredeyse ABD'nin güvenliği ile eşdeğer durumdadır.

2008'de ABD'de başlayan finans krizi ile 2011'e gelindiğinde iyice derinleşen ABD ekonomisindeki resesyon ve tekrar eden kriz beklentisi, enerji kaynaklarının önemini artırmıştır. Bu durum ABD'nin bölgesel aktörlerle ve diğer büyük güçlerle enerji kaynakları kontrolü hakkındaki rekabetini daha çetin hale getirmektedir.

Çin, Rusya ve AB ülkelerinin enerji politikaları ABD çıkarlarını etkilemektedir. Bu bakımdan dünyanın en önemli enerji kaynağı olan Ortadoğu üzerindeki rekabet de artmaktadır. Benzer şekilde, Hazar petrolü, Kafkasya ve Karadeniz üzerinde de bir rekabet yaşanmaktadır. Bu durum Ortadoğu'nun önemini artırmaktadır. ABD hegemonyasının sürdürülebilirliği bölge enerji kaynaklarının kontrolüne bağlıdır.

ABD'nin izlediği güvenlik politikaları, 1945'ten beri izlediği "dünyanın çeşitli bölgelerinde kendisine rakip olabilecek güçlerin doğmasına engel olma" politikasının taktiksel

¹⁴ İdris Bal, *Güvenlik Kısılacında Türkiye*, (Lalezar Kitabevi, Ankara, 2009): 114.

¹⁵ Doğu Silahçioğlu, *ABD, İsrail, İran Denklemi ve Türkiye*, (Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006): 17.

düzye de farklılaşmış devamıdır. ABD, potansiyel rakiplerin doğmasını önleyebilmek için dünyanın temel kaynaklarının da kontrol etmek durumundadır.¹⁶

ABD'nin Ortadoğu politikasının önemli bir temelini de ABD güvenliği ve terörle mücadele oluşturmaktadır. 11 Eylül saldırıları güvenlik sorunsalını ABD ihtiyaçları için liste başı yapmıştır.

ABD'nin ulusal çıkarları bakımından tehlike ve tehdit oluşturabilecek devletler "Ortadoğu devletleri" olarak kabul edilmektedir. Ayrıca terör faaliyetlerinin odaklandığı en önemli merkez de Ortadoğu kabul edilmektedir.

ABD küreselleşmiş dünyada, artık güvenliğin yerelde olamayacağını düşünmektedir. Terör küreselleşmiş durumdadır. ABD için güvenlik artık denizaşırı anlam taşımaktadır. ABD'nin güvenliğini en çok tehdit ettiği kabul edilen bölge Ortadoğu'dur.

ABD'nin savunma hattı, Amerika Kıtası'nın dışına taşmıştır. Orta Asya, Kafkasya ve Ortadoğu bu hatta yer almaktadır. Bu bölgelerin kontrol altında bulundurulması, ABD ulusal güvenlik ve refahının sürdürülmesi için gerekli bir koşul kabul edilmektedir. ABD'nin amacı bu bölgelerde egemenliğini kurarak, bu coğrafyayı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmektir.¹⁷

ABD, 11 Eylül sonrası geleneksel dış politika stratejisi olan Çevreleme (Containment) ve Caydırıcılık (Deterrence) stratejisini terk ederek, Önceden müdahale (Preemption) stratejisini uygulamaya başlamıştır.¹⁸ Bu strateji, uluslararası kamuoyunda haklı ve ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu nedenle Obama'nın başa geçmesinden sonra, Bush yönetimi ve uygulamalarının olumsuz yansımaları giderilmeye çalışmıştır.

Obama Dönemi'nde ABD'nin çok taraflı, diplomasiye dayalı, yumuşak güç kullanımına ağırlık veren, bölgesel değil ülkesel yaklaşımları benimseyen, iç dinamiklerin göz ardı edilmediği politikaların daha çok uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir.¹⁹

Obama'nın başa geçmesi ile birlikte, ABD'nin küresel stratejik hedefi değişmemiştir. Hedeflere yönelik araçlar değişmiştir. Bush'un tercih ettiği "Hard Power" yerine "Soft Power" devreye girmiştir. Obama Dönemi'nde Genişletilmiş Ortadoğu'ya yeniden yönelmek ve Ortadoğu'da Amerikan diplomasine yeniden önem vermek gerektiği değerlendirilmiştir.²⁰

Uluslararası Düzendeki Küresel ve Bölgesel Değişimler

Günümüz uluslararası düzeninin en güçlü aktörü ABD'dir. ABD, uluslararası sistemi tek başına etkileme kapasitesine sahiptir. ABD'nin küresel yönetimi her zaman tek başına gerçekleştiremediği iddia edilebilir ancak ABD'den günümüzde daha güçlü bir uluslararası aktör olmadığı da ortadadır.

¹⁶ Mustafa Aydın, "Amerika Dünyadan Ne İstiyor, ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası" <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=60.>, (18.10.2009, 16:02).

¹⁷ Silahçioğlu, A.g.e. s.19.

¹⁸ Erhan Akdemir, "11 Eylül Sonrası Amerika'nın Ortadoğu Politikası ve Düşünce Kuruluşları", *11 Eylül Sonrası Ortadoğu*, Edt. Sedat Laçiner, Arzu Celalifer Ekinci, (USAK Yayınları, Ankara, 2011):316.

¹⁹ Neslihan Dikmen, Yasemin Doğancı, Ceren Sümer, Eylem Turan "Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar", (Bahçeşehir Üniversitesi, Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 2009): 23.

²⁰ Murat Silindir, *Amerikan Gücünün Geleceği*, (Lalezar Kitapevi, Ankara, 2009) :135-137.

Küresel düzeyde ABD'nin güç kaybetmesi dışında güç kazanan, aktörler vardır. Bunlar bölgesel ve küresel düzeyde politika izleyen Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Güney Kore, Türkiye gibi aktörlerdir.

Kissenger'a göre XX. yüzyılda, uluslararası ilişkileri hiçbir ülke, Birleşik Devletler kadar kesin, fakat aynı zamanda kararsız bir şekilde etkilememiştir. Hiçbir toplum, onun kadar başka devletlerin içişlerine karışmama ilkesinde ısrarlı ve kendi değerlerinin dünyaca uygulanması düşüncesinde bu kadar ateşli olmamıştır.²¹ Ancak ABD'nin bu politikalarında özellikle Bush döneminde önemli bir değişimin de olduğunu söylemek gerekir. ABD anılan dönemde realist politikaların idealist politikalara galip geldiği bir ülke olmuştur. Obama Dönemi'ni ise bu bakımdan bir nevi restorasyon dönemi olarak görmek mümkündür.

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde, Ortadoğu Bölgesi'nde artık iki kutuplu dünyaya göre değil, bir yandan küresel dünya düzeni tarafından yönlendirilen, diğer yandan ülkelerin kendi ulusal politik, ekonomik, stratejik ve etnik yapılarının gerektirdiği çıkarlara uygun politikalar izlenmektedir.²²

11 Eylül saldırıları, Westfalyan sistemin seküler niteliğini sorgulatmıştır. Değerler ve normların dikkate alındığı, kimlik-kültür faktörlerinin belirleyiciliğine önem veren yeni yaklaşımlar daha fazla önem kazanmıştır. Ayrıca ABD'nin teröre karşı savaşı ve yeni Amerikan stratejisi, transatlantik gerilimlere ve Asya'da ittifakların yön değiştirmesine yol açmıştır. Sınır aşan güvenlik sorunları da gün geçtikçe artmaktadır.²³

Wallerstein'e göre, dünya sisteminde ABD'nin 50 yıl önceki hegemonyası, üretim verimliliğine, Avrupa ve Asyalı müttefikleri tarafından kabul edilen politik ajandasına ve askeri süper güç üstünlüğüne dayanıyordu. Oysa bu durum günümüzde değişmiştir. Artık ABD'nin üretim verimliliği çok büyük bir rekabetle karşı karşıyadır. Müttefiklerin eski politik desteği olmamakla beraber bir rekabet durumu da vardır. Bütün bunların dışında geriye şimdilik sadece askeri süper gücü kalmaktadır.²⁴ Wallerstein bu düşünceyi 2002'de dile getirmiştir. Günümüzdeki gelişmeler de bu iddiayı doğrulamaktadır. ABD üretim verimliliğindeki düşüş ve politik desteğinin de eskisi gibi olmadığı düşünüldüğünde; askeri süper gücünün sürdürülebilir olmadığı ortaya çıkar. Bu durum, sadece bölgesel ölçekte değil, aynı zamanda küresel ölçekte de güç dengesinde değişime neden olabilecektir.

Afganistan ve Irak'ın işgali, İran ve Suriye'ye yönelik ciddi tehditler, Büyük Ortadoğu Projesi'nin aşama aşama uygulamaya konulması, ABD'nin küresel imparatorluk hedefinin aşamaları olarak algılanmıştır. Amerikan yönetiminin uluslararası hukuku tanımayan tavrı, uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmayan tutumu ve Amerikan çıkarlarını dünyanın geri

²¹ Henry Kissinger, *Diplomasi*, (İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002): 9-10.

²² Nasuh Uslu, "1980'lerden Günümüze Türk Amerikan İlişkilerinin Genel Seyri ve Temel Boyutları", *1980-2003 Türkiye'nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları*, Edt. Turgut Göksu, Ali Şen, Abdulkadir Baharçipek, Hasan H. Çevik, (Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003) :184-186.

²³ Bülent Aras, "11 Eylül ve Dünya Siyaseti", 11 Eylül: Öncesi ve Sonrası, Edt. Bülent Aras, Gökhan Bacık, (Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006): 13-14.

²⁴ Immanuel Wallerstein, "America and the World: The Twin Towers as Metaphor", Understanding September 11, Craig Calhoun, Paul Price and Ashley Timmer, Social Science Research Council, (The New Press, New York, 2002): 352.

kalanından çok daha önemli kabul eden yaklaşımı, yeni yüzyılda çok ciddi bir kaos ve belirsizliğin kapılarını aralamıştır.²⁵

Yüzyıllık jeopolitik tezlerden, yeni büyük oyun yaklaşımlarının ortaya konduğu günümüze kadar uzanan geniş zaman diliminde, Avrasya coğrafyasının bir çatışma ve mücadele alanı olacağı beklentisi sürekli canlı tutulmuştur. Dünya siyasetine egemen güç olmanın yolunun bu coğrafyada hakimiyet kurmaktan geçtiği çeşitli tezlerin merkezinde yer aldı. Bu bölgede devam eden karışıklıklar egemen gücün ya da güçlerin meşruiyetini ortaya koyması ve kendini dönemin şartlarına göre yeniden üretmesi için kullanılmaya başlanmıştır.²⁶

II. Körfez Savaşı'nda (2003) Batılı ittifak çöktü. ABD ile Avrupa Birliği'nin bazı üyeleri arasında çıkar çatışması meydana geldi. Avrupa Birliği, 2003 müdahalesinin öncesi ve sonrasında ABD'yi tek ses olarak desteklemedi. Tam tersine bazı AB üyesi ülkeler, ABD karşıtı tutum izledi. II. Körfez Savaşı, transatlantik çatlağı derinleştirdi.

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile İngiltere ve İspanya gibi ülkeler her ne kadar ABD politikalarını destekleseler de, AB'nin ekonomik ve siyasi bel kemiğini oluşturan Almanya ve Fransa gibi ülkeler ABD karşıtı politikalar izlemişlerdir. Bu durum Avrupa kamuoyunda ABD politikalarına olan desteği azaltmıştır.

Petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık ve ABD'nin petrole olan bağımlılığı değişmemiştir. ABD ve müttefiklerinin petrolden kazançları azalmaktadır. ABD finans sistemi bozulmaya yüz tutmuştur. Bu durum ABD ekonomisinde ve ABD'nin küresel üstünlüğünde zayıflamaya neden olmaktadır.²⁷

Basra Körfezi, 2020'li yıllarda da dünyanın önemli ve kilit arz merkezi olacaktır. Asya açısından körfezin önemi artacak, Avrupa açısından var olan önem devam edecektir. Doğal gazı talep yeni jeopolitik gelişmelere ve uluslararası planda yeni bağımlılık ve saflaşmalara yol açabilecektir.²⁸

Arıboğan'a göre, Ortadoğu bugün dünyada devam eden küresel ölçekli siyasal çatışmaların bölgesel cephesidir. Ortadoğu sorunu olarak nitelendirilen sorunlar özü itibarıyla küresel çatışmaların ve rekabetin uzantılarıdır.²⁹ Bu iddiadan yola çıkarak küresel çatışma ve rekabetlerin son bulmaması halinde Ortadoğu'daki çatışmaların da bitmesini beklemek doğru olmayacaktır.

ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirlik Koşulları

²⁵ Abdullah Özkan, "ABD'nin Emperyal Dış Politikasının Türkiye ve Bölgemize Yansımaları", <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=357> ., (09.11.2006, 20:05), s.1.

²⁶ Bülent Aras, "ABD'nin Ortadoğu Politikaları ve Filistin Sorunu", Milletlerarası Ortadoğu, Kaos mu, Düzen mi? Konferansı, Yayına Hazırlayanlar, Ali Ahmetbeyoğlu, Recep Ahıskalı, Hasan Demiroğlu, Yahya Başkan, (Altan Matbaacılık, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2004) :340

²⁷ Andre Gunder Frank, "ABD'nin Ekonomik Limit Aşımı ve Askeri/Siyasi Emperyal Rüzgarın Tersine Esişi mi?" 11 Eylül: Öncesi ve Sonrası, Bülent Aras, Gökhan Bacık, (Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006): 149-157.

²⁸ Günay Aydın, "ABD'nin Enerji Politikaları ve Enerji Arz Güvenliği", Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar ve Yeni Gelişmeler, Ed. Hasret Çomak, (Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2010):290-291.

²⁹ Deniz Ülke Arıboğan, "Barışı Hayal Edemeyen Bölge; Ortadoğu", Milletlerarası Ortadoğu, Kaos mu, Düzen mi? Konferansı, Yayına Hazırlayanlar, Ali Ahmetbeyoğlu, Recep Ahıskalı, Hasan Demiroğlu, Yahya Başkan, (Altan Matbaacılık, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2004) :271-272.

Uluslararası düzen ve bu düzen içinde aktörlerin konumu zaman içinde değişmektedir. Bu değişim, bazen devlet yöneticilerinin tutumlarından ve bazen de halklardan kaynaklanmaktadır. Uluslararası düzenin değişimi daha farklı unsurlardan daha derin ve köklü olgulardan da kaynaklanabilir. Nedeni ne olursa olsun, değişim kesin ve sürekli. Tarih boyunca, uluslararası düzenin ve aktörlerin değişimi gözlenmiştir. Bu bağlamda olmakla beraber, günümüz uluslararası sistemi ve aktörleri de değişmiştir. Örneğin 1980'lerin ya da 1990'ların koşulları yoktur. Bu değişim aktörleri, güç mücadelesini, bölgeleri ve içindekileri de değiştirecek ve etkileyecektir. Arap halklarının 2010'un sonlarında başlattığı değişim de bu düşüncesi desteklemektedir. ABD ve Ortadoğu'da değişmiştir ve değişmeye devam edecektir.

İki kutuplu sistemin sona ermesi ile birlikte ABD'nin küresel gücü de sorgulanmaya başlanmıştır. ABD'nin diğer devletlerle karşılaştırıldığında, çok büyük bir askeri, ekonomik ve diplomatik güce sahip olduğu bir gerçektir. Ancak, ABD'nin 2003 Irak Savaşı'nda hegemon bir güç olarak sergilediği liderliğin her safhasında ciddi sorunlar ve eksiklikler görülmüştür. Benzer şekilde nükleer silahsızlanmayı sağlayamaması, BM'yi insanlar için bir koruma kalkanı haline getirememesi de ABD liderliğinin başarısızlıklarındandır.³⁰

Wallerstein'a göre ABD gücü gerilemektedir. ABD rüyası denen şey, gerçekliğin tam bir temsili değildir. Bu bilinçaltı özelemleri ve temel değerleri temsil eder. Amerika'nın ekonomik perspektifinde düşüş vardır. Dünya ekonomisi 1970'lerden beri uzun bir nispi ekonomik durgunluk içindedir. ABD'nin askeri gerileme durumu, diğer toplumlarda 1945'ten sonra başlayan ABD karşıtlığı, Amerikan milliyetçiliğinin tarihsel işgal niteliği ile teori de güçlü ama pratikte zayıf olan sivil özgürlükler geleneği ABD gerilemesinin nedenleridir.³¹ Bu gerileyişin durdurulabilmesi gerileme unsurlarının ortadan kaldırılmasını gerektirir.

Peköz'e göre dünya genelinde hangi jeopolitik alanın ön plana çıktığı ve askeri işgal hedefleri arasına girmesi gerektiğini belirleyen öncelikli ölçü; stratejik kaynaklar olarak bilinen petrol, doğal gaz, elmas, altın, uranyum gibi yer altı madenlerinin bulunmasıdır. Bu bölgeler doğal olarak uluslararası sermayenin egemenlik alanını oluşturur. Bu nedenle yapılması gereken şey Ortadoğu'nun küreselleştirilmesidir.³²

Brezinski'ye göre enerji kaynaklarına ulaşmak, sundukları zenginliği paylaşmak, ulusal hırsları, tüzel çıkarları harekete geçirir, tarihi iddiaların ateşini yeniden yakar, yayılcı duyguları canlandırır ve uluslararası rekabeti tutuşturur. Bölgede hem güç boşluğu, hem de istikrarsızlık olması, durumu daha da belirsiz hale getirir. Sınır sorunları ile etnik ve dini çatışmalar da bölgeyi istikrarsızlaştırır.³³

ABD Enerji Enformasyon Dairesi'nin 2011'de yayımlanan tahminlerine göre, 2008'den 2035'e kadar dünya enerji tüketimi % 53 oranında artacaktır.³⁴ Durum böyle olunca, enerji üzerinden yaşanan rekabet nedeniyle, Ortadoğu Bölgesi üzerindeki çıkar çatışması artacaktır. Buna bölgenin diğer özellikleri de eklenince bölge çatışma alanına dönüşebilecektir.

³⁰ Richard Falk, "Amerikan Liderliğinin Açmazları", Çev. Ebru Afat, Küresel Güçler, Fatma Sel Turhan, (Küre Yayınları, İstanbul, 2005) :25-28.

³¹ Immanuel Wallerstein, *Amerikan Gücünün Gerileyişi, Kaotik Bir Dünyada ABD*, (Metis Yayınları, İstanbul, 2004) :11-14.

³² Mustafa Peköz, *Küresel Güçlerin Ortadoğu Stratejisi*, (Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2007): 75-91.

³³ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, (İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005): 177.

³⁴ U.S. Energy Information Administration, *International Energy Outlook 2011*, September 2011, [http://www.eia.gov/forecasts/ieo/pdf/0484\(2011\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/ieo/pdf/0484(2011).pdf), (07.10.2011, 23:55), p.1

Ortadoğu coğrafyasının en belirgin karakteristiğinden biri de İslam'dır. Ortadoğu'nun kültürel ve dinsel örgüsü, İslam dininin motiflerini taşımaktadır. İslam, bölgede en önemli toplumsal etki ve meşruiyet unsurudur. Benzeri bir durum devletler için de geçerlidir. Bölge devletlerinin rutininde bile İslam'ın önemli bir yeri vardır. Bu nedenle bölge dışı aktörlerin politikalarını belirlerken, İslam'a ait değer sistemini de nazara alması gerekmektedir.

ABD'nin Ortadoğu stratejisinin sürdürülebilirliğini etkileyen en önemli unsurlardan biri, medeniyetler arasında uzlaşmayı sağlayıcı politikaların izlenmesidir. Bu nedenle İslami değerlerle ya da bölge medeniyetiyle çatışan bölgesel politikaların başarı oranı yüksek olamaz.

11 Eylül saldırıları, İslam ile Batı arasında mesafe koymuştur. İslam ile Batı arasında kurgulanmış engeller, neredeyse İslami değerlerle Batı değerlerinin uzlaşamayacağı şeklinde sabit bir düşünce haline gelmiştir. İslam ile Batı arasındaki ilişki dünya siyasetinde hayati önemdedir.³⁵

Batı ile İslam dünyası arasında 11 Eylül saldırılarının derinleştirdiği mesafe, ABD politikalarının bölgesel algısını da etkilemiştir. Batıyı temsil ettiği kabul edilebilecek önemli ülkelerden biri olan ABD ile İslam'ın merkezi olan Ortadoğu Bölgesi arasındaki mesafenin derinleşmesi, ABD'nin Ortadoğu politikalarını olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir.

ABD gücünü etkileyen unsurlar ABD'nin Ortadoğu stratejisini de etkilemektedir. ABD'nin güç kapasitesindeki artış ve azalışlar bölge politikalarına da yansımaktadır.

ABD gücünün önemli belirleyicilerinden biri enformasyon devrimi olarak ifade edilmektedir.³⁶ ABD'nin bilgiye hükmeden yapısı ABD'yi küresel ölçekte güçlü kılan unsurlardan biridir.

ABD, en fazla bilimsel yayın üreten, en fazla patente sahip olan, dünyanın en fazla teknoloji üreten pazarlayan ülkesidir. ABD, teknoloji alanında piyasanın %30'unu elinde bulundurmaktadır. Adı küreselleşmeyle anılan NTIC sektöründe, merkezi ABD'de bulunan 26 şirket, sektörün toplam cirosunun yarısını gerçekleştirmektedir (834 milyar dolar). Dünyanın en büyük 10 telekomünikasyon şirketinden 5'i (ATT, Verizon,...), en büyük 10 bilgisayar imalatçısından 7'si (IBM, HP, Dell,...), en büyük 10 bilgisayar yazılımcısından 8'i (Microsoft, Oracle,...) ve en büyük 10 hizmet şirketinden 9'u (Ingram, Micro, PwC, Accenture,...) "Amerikan" menşelidir. İnternet sektöründe de dünya çapında ABD hegemonyası mevcuttur.³⁷ 2003 tarihine dair olan bu verilerin günümüzde daha yüksek rakamlarla ifade edilebileceği ortadadır. Ancak ekonomik gücün düşüşünün en fazla etkileyebileceği sektörlerden biri de bilişim sektörüdür. ABD'nin ekonomik daralma nedeniyle bilişim sektöründeki konumunu kaybetmesi, küresel ya da bölgesel politikalarını sürdürebilmesini de olumsuz etkileyecektir.

Bölgesel ABD stratejisinin sürdürülebilirlik koşullarından önemli bir ayağını da, ABD'nin güç kullanma politikası oluşturmaktadır. ABD, Afganistan ve Irak örneklerinde olduğu üzere; askeri gücünü bölgede kullanmaya yöneldikçe bölge yönetimleri ve toplumları tarafından istenmeyen aktör durumuna gelecektir. Yapılan kamuoyu yoklamalarında ABD karşıtlığının artmasında askeri güç kullanımının yattığı ifade edilebilir.

³⁵ Bülent Aras, "11 Eylül ve Dünya Siyaseti", A.g.m., 17.

³⁶ Nye S. Joseph, *The Paradox of American Power-Why The World's Only Power Can't Go Alone*, (Oxford University Press, Oxford, 2002): 41.

³⁷ Kayhan Karaca, "ABD Dünyayı Nasıl Yönetiyor?", http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/kkaraca_230603-b_p.htm, (23.09.2011, 12:05).

ABD'nin İsrail'i koşulsuz destekler bir görüntü vermesi, bölgede ABD için güven zedeleyici bir durumdur. Her ne kadar İsrail'in bölgedeki varlığının sürdürülmesi ve güvenliğinin sağlanması ABD için en öncelikli çıkarlardan ise de, ABD'nin Arap ülkeleriyle ilişkilerinin sürdürülmesi de ABD çıkarına görünmektedir. Aksi halde ABD'nin bölgesel başarısı olumsuz etkilenebilir. Bu tutum, desteklenen aktörün sadece İsrail olmasından da kaynaklanmamakta, aynı zamanda ABD'nin uluslararası hukuka uygun hareket etmemesinden de olumsuz etkilenmektedir.

Ortadoğu Bölgesi'nin heterojen yapısı da ABD politikalarının sürdürülebilirliğini etkilemektedir. Bölgenin jeoekonomik ve jeopolitik özellikleri, bölgesel aktörlerin farklı çıkarlara sahip olması nedeniyle çıkar çatışması içinde olması, ABD'yi zora sokmaktadır. ABD, bölgesel çıkar çatışmalarının yönetimini gerçekleştirebildiği, uzlaştırdığı düzeyde etkin olabilecektir.

Ortadoğu, bir taraftan Irak, diğer taraftan Lübnan ve Filistin meseleleri, İran'ın nükleer programı ve Suriye faktörüyle ABD'nin birçok hesabını bozmaktadır.³⁸ Bölgede girift yapılar söz konusudur. Bu girift yapı nedeniyle, ABD'nin bölgesel aktörler arasındaki çıkar çatışmalarını yönetmesi, istikrarı sağlaması, kalıcı ve dostane barışa dayalı ilişkiler geliştirmesi oldukça zor görünmektedir. Bunları başaramayan bir ABD'nin bölgesel çıkarlarını gerçekleştirmesi de zorlaşmaktadır.

Askeri gücü, ABD üstünlüğünün önemli bir parçasıdır. ABD'nin askeri giderleri, dünya askeri harcamalarının yarısına yakındır.³⁹ ABD, ekonomik olarak güç kaybettikçe ve askeri harcamaları da orantısız olarak makul bir düzeye inmedikçe bölgesel ve küresel çıkarlarını kaybetme riski ile karşı karşıyadır. ABD'nin askeri kapasitesini sürdürmesi ekonomik gücüne bağlıdır. Denizaşırı askeri operasyonlar yapan, askeri gücünün çoğunluğunu ülke dışında ve denizaşırı bölgelerde bulunduran ve yüksek teknoloji silahlar kullanan ABD için harcamaların karşılanabileceği kaynakların temini zorunlu görünmektedir. Çıkarlarını askeri eylemlerle koruyan, destekleyen ya da geliştiren bir ABD için mevcut koşullar sürdürülebilir olmaktan gittikçe uzaklaşmaktadır.

Kennedy'ye göre ABD, görece bir çöküş sürecine girmiştir. O'na göre bu iddianın dayanakları da dönemin hızlı değişen küresel dinamikleri, Amerikan çıkarları ile kapasitesi arasındaki fark, ABD bütçesinin kötü durumu, ABD'nin üretim gücünün görece azalması ve özellikle yeni ekonomik meydan okuyucuların ortaya çıkışıdır.⁴⁰ Kennedy'nin bu tespitleri 2000'lerden de önce yaptığı düşünülürse günümüzde söz konusu alanlarda daha da kötüye gidişin olduğu, bu durumun da ABD hegemonyasını büyük oranda zayıflattığı ifade edilebilir. Üstelik o dönemde ABD'ye meydan okuyucu olacağı düşünülen Japonya iken günümüzde meydan okuyucuların sayısının da arttığını ifade etmek gerekir.

ABD için Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya gibi aktörler de meydan okuyucu ya da en azından ABD çıkarlarını etkileyen aktörlerdir. ABD gücünde önceye göre bir erime yaşanırken bu aktörlerin gücünde ise yirmi yıla yakın bir zamandır düzenli bir artış söz konusudur.

³⁸ Muammer Öztürk, "ABD'nin Denizaşırı Yönetim Kabiliyeti Ortadoğu'da Kötürüm Oldu" Radikal Gazetesi, 21.11.2006.

³⁹ Maxime Lefebvre, Amerikan Dış Politikası, (İletişim yayınları, İstanbul, 2005): 87.

⁴⁰ Kennedy Paul, *The Rise And Fall Of The Great Powers Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, (New York, Random House, 1997) :514-540.

ABD hegemonyasının en büyük destekçileri ABD menşeli sivil toplum örgütleri ile çokuluslu ortaklıklardır. ABD'nin küresel ve bölgesel hakimiyetinin sürdürülebilirliği bu şirketlerin ve Çokuluslu Ortaklıkların (ÇUŞ) ekonomik gücünde ve politik etki kapasitesinde onarılamaz düşüşün yaşanmamasına bağlıdır. Böyle bir değişim olması durumunda ABD Ortadoğu'da etkinliğini kaybetmeye yüz tutar.

ABD şirketlerinin % 62'sini oluşturan çoğunlukla enerji ve demir çelik alanında faaliyet gösteren toplam 26 şirket, kendi çıkarları için ABD'nin askeri müdahalelerini desteklemektedir. ABD bu şirketler aracılığıyla dünya petrolünün 2/3'ünün kontrolünü elinde bulundurmaktadır.⁴¹ Durum böyle olunca, ABD'nin bölgesel stratejisinin sürdürülebilirliğini üstlenmiş olan şirketlerinin gücünde bir değişimin olması ABD hegemonyasını doğrudan etkiler.

Ortadoğu devletlerindeki petrolün millileştirilmesi çalışmaları Batıyı her zaman rahatsız etmiştir. Başta ABD olmak üzere Batılı güçler Ortadoğu enerji kaynaklarının bölgeselleştirilmesine veya millileştirilmesine her zaman karşı çıkmıştır. Bölgesel işgalleri izleyen "restorasyon dönemlerinde" her zaman Batılı şirketlerin ve Sivil Toplum Kuruluşları'nın uluslararası anlaşmalar yoluyla söz sahibi olması politikası izlenmiştir. ABD'nin II. Körfez Savaşı'ndan sonra izlediği politika da budur. ABD şirketleri Irak hükümeti ile 30 yıl ve daha uzun süreyi kapsayan imtiyazlı petrol anlaşmaları imzalamışlardır. Bu sürecin devam ettirilmemesi ABD bölgesel stratejisinin sonunu hazırlar. Bu nedenle Batılı güçlerin en temel politikalarından biri; kendi şirketlerine, ülke kaynaklarının çıkarılması, işletilmesi ve pazarlanmasında rol verilmesidir.

ÇUŞ'lar ve STK'lar dışında Düşünce Kuruluşları'nın da (Think-Tank) üreteceği fikirlerin, ABD'nin bölgesel varlığında ve etki kapasitesinde söz sahibi olacağı söylenebilir. Söz konusu kurum ve kuruluşlar hali hazırda ABD politikalarının belirlenmesinde de rol üstlenmektedirler.

ABD, politik sistemini oluşturan yasama, yürütme ve yargı üçlüsüne bir dördüncü unsur olarak Think-Tank kuruluşları da eklenmiştir. ABD'de üç yüzden fazla düşünce kuruluşu vardır. Lobiler ise bunlara eklenen beşinci halkayı oluşturmaktadır. ABD politik sisteminde altı binden fazla kayıtlı, bir o kadar da gayri resmi lobi faaliyeti gösteren kişi veya kuruluş vardır.⁴² Bütün bunların ABD dış politikasını dolayısıyla da Ortadoğu politikasını yönlendirdiği söylenebilir.

Yeni Muhafazakarlar başta olmak üzere, birçok düşünce kuruluşu George W. Bush yönetimine yakındı ve nüfuz sahibiydi. Benzer şekilde düşünce kuruluşları Obama Dönemi'nde de etkin olma çabalarını sürdürmek niyetindedirler.⁴³

II. Körfez Savaşı (2003) ve sonuçlarının bölgenin güçler dengesini değiştirdiği şüphe götürmez. İran, Irak ile birlikte Ortadoğu'daki petrol rezervlerinin nerdeyse yüzde ellisine sahip olan Şiiilerle yaklaşık seksen milyonluk bir Şii Hilali meydana getirilmiştir.⁴⁴ ABD'nin Şiiiliğin anavatanı olan İran ile sorunlu ilişkileri ABD'nin bölgesel başarısını etkileme kapasitesine sahip bir diğer faktördür.

⁴¹ Harry Magdoff, *Sömürsüz Emperyalizm*, (Devin Yayıncılık, İstanbul, 2005): 81-88.

⁴² İdris Bal, *Güvenlik Kısacasında Türkiye*, s.119-120.

⁴³ Erhan Akdemir, A.g.m, s.332.

⁴⁴ Alon Ben Meir, "11 Eylül Sonuçları", Çev. Serpil Açıklım, *11 Eylül Sonrası Ortadoğu*, Edt. Sedat Laçiner, Arzu Celalifer Ekinci, (USAK Yayınları, Ankara, 2011):19.

Almanya Eski Dışişleri Bakanı Fisher, dünyanın, ABD'nin dış politikasında çok taraflılığa dönmeye muhtaç olduğunu, ABD'nin, Ortadoğu, Kuzey Kore, Darfur, Afrika veya Kafkasya'da tek başına başarı elde edemeyeceğini, Amerika'nın yokluğunda da bu yerlere dair umutların tatsızlaştığını, küresel büyüme, enerji, nükleer silahların yayılmaması ve terör gibi konularda da durumun aynı olduğunu bu sorunların çözülmesinin veya büyümesinin engellenmesinin tek taraflılıkla başarılamayacağını, aynı şekilde, ABD ve kararlı liderliğinin yokluğunda da hiçbir çözüm sağlanamayacağını ifade etmektedir.⁴⁵ Bu yaklaşıma göre; günümüz dünyasındaki pek çok sorununun kaynağı ABD'nin tek taraflı politikalar izlemesidir. Bu nedenle ABD'nin tek taraflılıktan vazgeçerek çok taraflılığa dönmesi dünya düzenin sağlanması ve Ortadoğu'da barış ve istikrar için gerekli görünmektedir. Ancak ABD'nin çok taraflı politikalar izlemesi durumunda da anılan sorunları çözebileceği tartışmalıdır.

Sonuç

ABD'nin gücünde ve etki kapasitesinde bir düşüş olduğu ifade edilebilir. Bu saptama ABD'nin kısa ya da orta vadede çökeceğine dair bir öngörü içermemektedir. ABD'nin etki kapasitesindeki düşüşün devam edip etmeyeceği koşullara bağlıdır. ABD gücündeki görece kayıp, ABD'nin hegemon güç olması gerçeğini değiştirmemiştir. ABD, bu yüzyılın hala en güçlü ve en etkili uluslararası aktördür.

ABD gücü ile birlikte konjonktürel ve bölgesel unsurlardaki değişim, günümüz Ortadoğu politikalarını yumuşatmıştır. Askeri güç kullanımı ağırlıklı politikaların hakim olduğu Bush Dönemi'ne nazaran, Obama Dönemi ABD politikaları diplomasiye daha fazla ağırlık vermiştir. 1990'ların uluslararası düzeninin iki kutuplu düzeninden çok kutuplu düzene doğru değişim, bölgesel gelişmeleri ve politikaları da etkilemiştir.

Bir taraftan ABD'nin ekonomik gücünde düşüş yaşanırken; diğer taraftan Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya gibi aktörlerin gücünde artış meydana gelmiştir. ABD'nin tek taraflı politikaları sürdürülebilir değildir. ABD'nin çok taraflı politikalar izlemeye başladığı da söylenebilir. Ancak bu tür politikaların da uluslararası düzenin mevcut sorunlarını çözebileceğini söylemek zordur.

Ortadoğu'da 2010'dan itibaren başlayan hızlı toplumsal ve yönetsel içerikli değişim, ABD'nin Ortadoğu politikalarını etkileyen bir diğer unsurdur. ABD'nin bölgedeki otoriter yönetimlerle ilişkisinde dönüşüm yaşanacağı anlaşılmaktadır. Hegemon gücündeki erimenin devamı ile politikalarının meşruiyetine olan inancın azalması ABD'nin Ortadoğu politikalarının da sürdürülebilirliğini azaltacaktır.

ABD'nin bölgesel politikalarının sürdürülebilirliği, günümüz için diğer uluslararası aktörlerin izleyeceği politikalardan çok, kendi gücündeki değişime bağlıdır. ABD'nin Ortadoğu politikalarının sürdürülebilirliği ve seyrini ABD'nin izleyeceği politikaların niteliği daha derinden etkileyecektir.

⁴⁵ Joschka Fisher, "Dünya ABD'nin Çoktaraflılığa Dönmeye Muhtaç", Radikal Gazetesi, 25.12.2006.

Kaynakça

A. Öner Pehlivanoğlu, *Ortadoğu ve Türkiye*, (Kastaş Yayınları, İstanbul, 2004).

Abdullah Özkan, "ABD'nin Emperyal Dış Politikasının Türkiye ve Bölgemize Yansımaları", <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=357>, (09.11.2006, 20:05).

Alan Doig, James P. Pfiffner, Mark Phythian and Rodney Tiffen, "Marching in Time: Alliance Politics, Synchrony and the Case for War in Iraq, 2002-2003" *Australian Journal of International Affairs*, (Vol. 61, No.1, March 2007): ss.23-40.

Alon Ben Meir, "11 Eylül Sonuçları", Çev. Serpil Açıkalm, , *11 Eylül Sonrası Ortadoğu*, Edt. Sedat Laçiner, Arzu Celalifer Ekinci, (USAK Yayınları, Ankara, 2011): ss.9-39.

Andre Gunder Frank, "ABD'nin Ekonomik Limit Aşımı ve Askeri/Siyasi Emperyal Rüzgarın Tersine Esişi mi?" 11 Eylül: Öncesi ve Sonrası, Bülent Aras, Gökhan Bacık, (Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006): ss.149-157.

Antony Best, J.M.Hanhimaki, Joseph A. Maiolo, Kirsten E. Schulze, *Uluslararası Siyasi Tarih*, (Yayın Odası, İstanbul, 2006).

Bülent Aras, "11 Eylül ve Dünya Siyaseti", 11 Eylül: Öncesi ve Sonrası, Bülent Aras ve Gökhan Bacık, (Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006).

Bülent Aras, "ABD'nin Ortadoğu Politikaları ve Filistin Sorunu", *Milletlerarası Ortadoğu, Kaos mu, Düzen mi? Konferansı, Yayına Hazırlayanlar*, Ali Ahmetbeyoğlu, Recep Ahıskalı, Hasan Demiroğlu, Yahya Başkan, (Altan Matbaacılık, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2004): 339-352.

Deniz Ülke Arıboğan, "Barışı Hayal Edemeyen Bölge; Ortadoğu", *Milletlerarası Ortadoğu, Kaos mu, Düzen mi? Konferansı, Yayına Hazırlayanlar*, Ali Ahmetbeyoğlu, Recep Ahıskalı, Hasan Demiroğlu, Yahya Başkan, (Altan Matbaacılık, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2004): ss.271-276.

Doğu Silahçioğlu, *ABD, İsrail, İran Denklemi ve Türkiye*, (Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006).

E. Fuat Keyman, *Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye*, "ABD Hegemonyası ve Tek Taraflılık", (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005).

Erhan Akdemir, "11 Eylül Sonrası Amerika'nın Ortadoğu Politikası ve Düşünce Kuruluşları", 11 Eylül Sonrası Ortadoğu, Edt. Sedat Laçiner, Arzu Celalifer Ekinci, (USAK YAYınları, Ankara, 2011): ss.281-332.

Günay Aydın, "ABD'nin Enerji Politikaları ve Enerji Arz Güvenliği", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar ve Yeni Gelişmeler*, Ed. Hasret Çomak, (Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2010): ss.285-301.

Harry Magdoff, *Sömürsüz Emperyalizm*, (Devin yayıncılık, İstanbul, 2005): 81-88.

Henry Kissinger, *Diplomasi*, (İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002).

History Studies

Immanuel Wallerstein, “*America and the World: The Twin Towers as Metaphor*”, Understanding September 11, Craig Calhoun, Paul Price and Ashley Timmer, Social Science Research Council, (The New Press, New York, 2002): ss.345-360.

Immanuel Wallerstein, *Amerikan Gücünün Gerileyişi, Kaotik Bir Dünyada ABD*, (Metis Yayınları, İstanbul, 2004 :11-14.

İdris Bal, *ABD Politikaları ve Türkiye*, (Lalezar Kitapevi, Ankara, 2008).

İdris Bal, *Güvenlik Kısılacında Türkiye*, (Lalezar Kitabevi, Ankara, 2009).

Joschka Fisher, “*Dünya ABD’nin Çoktarafılığa Dönmesine Muhtaç*”, Radikal Gazetesi, 25.12.2006.

Kayhan Karaca, “*ABD Dünyayı Nasıl Yönetiyor?*”, http://www.dispolitika.org.tr/dosyalar/kkaraca_230603-b_p.htm, (23.09.2011, 12:05).

Maxime Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, (İletişim yayınları, İstanbul, 2005).

Mert Bilgin, *Türkiye’nin Küresel Konumu*, (IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008).

Muammer Öztürk, “*ABD’nin Denizaşırı Yönetim Kabiliyeti Ortadoğu’da Kötürüm Oldu*” Radikal Gazetesi, 21.11.2006.

Murat Silindir, *Amerikan Gücünün Geleceği*, (Lalezar Kitapevi, Ankara, 2009).

Mustafa Aydın, “*Amerika Dünyadan Ne İstiyor, ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası*” <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=60>., (18.10.2009, 16:02).

Mustafa Peköz, *Küresel Güçlerin Ortadoğu Stratejisi*, (Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2007): 75-91.

Nasuh Uslu, “*1980’lerden Günümüze Türk Amerikan İlişkilerinin Genel Seyri ve Temel Boyutları*”, *1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları*, Turgut Göksu, Ali Şen, Abdulkadir Baharççek, Hasan H. Çevik (Ed.), (Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003) :184-186.

Neslihan Dikmen, Yasemin Doğanç, Ceren Sümer, Eylem Turan “*Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar*”, (Bahçeşehir Üniversitesi, Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 2009).

Nye S. Joseph, *The Paradox of American Power-Why The World’s Only Power Can’t Go Alone*, (Oxford University Press, Oxford, 2002).

Paul Kennedy, *The Rise And Fall Of The Great Powers Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, (New York, Random House, 1997).

Richard Falk, “*Amerikan Liderliğinin Açmazları*”, Çev. Ebru Afat, Küresel Güçler, Fatma Sel Turhan, (Küre Yayınları, İstanbul, 2005): ss.25-28.

Richard L. Bernal “*The Aftershock of 9/11: Implications for Globalization and World Politics*” University of Miami, The Dante B. Fascell North-South Center, Working Paper Series, Paper No: 10, September 2002,

<http://www.miami.edu/nsc/publications/NSCPublicationsIndex.html#WP.>, (12.11.2009, 11:15).

Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, (Alfa Kitap, İstanbul, 2004).

Tayyar Arı, *Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, (Alfa Yayınları, İstanbul, 2004).

Tayyar Arı, *Yükselen Güç, Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu*, (MKM Yayıncılık, Bursa, 2010).

U.S. Energy Information Administration, *International Energy Outlook 2011*, September 2011, [http://www.eia.gov/forecasts/ieo/pdf/0484\(2011\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/ieo/pdf/0484(2011).pdf), (07.10.2011, 23:55)

Zafer Akbaş, *Irak Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, (Barış Kitap, Ankara, 2011).

Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, (İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005): 177.